

Arnold Petra

BURGENLAND – AUSZTRIA

Jelen tanulmány korábbi „Elemzési keretek” fejezetében bemutatjuk azokat a szempontokat, amelyeket figyelembe vettünk a fókuszcsoportok elemzése során. Az alábbiakban ezen szempontok – először a situációs, majd a tematikus tényezők – mentén mutatjuk be a Burgenlandban készült fókuszcsoportos kutatás eredményeit.

SZITUÁCIÓS TÉNYEZŐK

Ausztriában összesen két csoportot tartottunk. A 3. sz. táblázatban összefoglaltuk a két csoportra jellemző situációs tényezőket.

3. táblázat: Szituációs tényezők az osztrák fókuszcsoportos beszélgetésekben

	Ausztria I. csoport	Ausztria II. csoport
Résztevők száma	8 fő	6 fő
Beszélgetés hossza	66 perc	52 perc
I. Interakciós tényezők		
Társas befolyás	Nem volt megfigyelhető.	Nem volt megfigyelhető.
Kisebbségi-többségi vélemény	Jellemzően egy-egy álláspont szegült szembe, többségi-kisebbségi vélemény nem volt tapasztalható.	Nem volt megfigyelhető.
Konfliktusok a csoportban	Kisebb konfliktus adódott a „magyar vs. osztrák vagy” kérdésnél.	Nem volt megfigyelhető.
„Jó színben tünteti fel magát” jelenség	Érzékelhető volt.	Érzékelhető volt.
Légkör, hangulat	Feszült, végére oldottá vált.	Feszült, a végére kicsit lett oldottabb.
Motiváltság	Motiváltak voltak.	Nem voltak túl motiváltak.
Hallgatólagos konszenzus	Nem volt megfigyelhető.	Nem volt megfigyelhető.
Kamera, diktafón (megfigyelő személy, ha bent ül)	Nem volt zavaró tényező.	Nem volt zavaró tényező.

II. Csoportösszetétel		
Szocio-demográfiai jellemzők	6 lány, 2 fiú; 5 gimnazista, 1 egyetemista, 2 dolgozik	1 lány, 5 fiú; 3 gimnazista, 1 egyetemista, 2 dolgozik
Ismerős a csoportban	Ismerik egymást.	Ismerik egymást.
Magyar nyelv	2-en beszélnek anyanyelvi szinten, 3-an jól beszélnek, nem anyanyelvi szinten, 3-an nem értettek mindent.	Nagyon rosszul beszéltek magyarul, ketten voltak, akik jól beszéltek, de nem szépirodalmi nyelven.
III. Idő, környezet		
Délelőtti, délutáni órák	Délután, 16-kor	Délután, 18-kor
Környezet	Megfelelő volt.	Megfelelő volt.

A táblázatban feltüntetett tényezők közül két olyan lényeges elemet érdemes kiemelni, amelyek meghatározóak a nemzeti identitás vizsgálatánál:

1. Mindkét beszélgetés során azt tapasztaltuk, hogy a résztvevők jelentős része nem beszéli a magyar nyelvet anyanyelvi szinten, vagyis nem beszéli a szépirodalmi magyar nyelvet. Ennek következtében némi feszültség keletkezett mindkét csoportban, ugyanis nem teljesen értették (előfordult, hogy egyáltalán nem értették) a résztvevők, mit mond, mit kérdez a moderátor, illetve a résztvevők nem tudták kifejezni magukat. Továbbá több esetben a moderátor sem értette, mit mondanak a fókuszcsoporton részt vevő fiatalok. A kommunikáció tehát jelentős mértékben akadozott, ami részben motiválatlanságot eredményezett a csoportban, részben feszültséget generált. S mint ahogy a tematikus elemzésnél is látjuk majd, nagyon keveset tudtak hozzászólni az egyes témákhoz a fentebb említett nyelvi korlátok miatt, így egy idő után kifulladt a beszélgetés, nem lehetett a résztvevőkből többet „kiszedni”, ezért azután a beszélgetések során a moderátor nem is érintett minden témát. Mindezt megerősíti a beszélgetések hossza is, ami az egyik esetben 66, a másikban 52 perc volt. A magyar nyelv tehát a fókuszcsoporton részt vevők számára jellemzően idegen nyelvként és nem anyanyelvként volt jelen. Amennyiben **Jean Piaget** svájci pszichológus elméletéből (Csepeli 2002) indulunk ki, mely szerint a nemzeti szocializáció egyik szakasza 8-9 éves korra tehető, amikor a kognitív elemek tudatosulnak, mint például az anyanyelv vagy a nemzetiség¹, akkor felvetődik, hogy Burgenlandban a magyar nemzeti identitás válságáról lehet beszélni, ugyanis a résztvevő fiatalok jelentős része gyermekkorában nem – és később sem – sajátította el anyanyelvi szinten a magyar nyelvet.
2. A beszélgetés során érzékelhető volt a „Jó színben tünteti fel magát” jelenség, vagy más szóval a „magyar színben” tünteti fel magát jelenség: úgy észleltük mindkét csoportban, mintha „magyar köntösbe” bújtatva beszélnének, mert mi, magyar kutatók, elvárjuk tőlük, hogy magyarok legyenek. Ez jellemzően a beszélgetéseken tapasztalt többszörös ellentmondásokból derült ki. A tematikus elemzésnél erre majd kicsit részletesebben is kitérünk.

¹ A másik két szakasz: a 6–7 éves a szűkebb környezetét, lakhelyét és családját ismeri; a 10–11 éves a haza és a nemzet fogalmát is megérti.

TEMATIKUS TÉNYEZŐK A BURGENLANDI CSOPORTOKBAN

HAZA, ÁLLAMPOLGÁR ASSZOCIÁCIÓS MEZŐ

A fókuszcsoportos beszélgetés során megkérdeztük a résztvevőktől, mi jut eszükbe a haza, a magyar, illetve az állampolgár szavakról. A *haza* kifejezés kapcsán a résztvevők majdnem mindegyike kizárólag a helyi térségre, arra a mikro-közegre asszociált, amelyben élnek, tanulnak, dolgoznak, azaz Burgenlandra és Bécsre.

Nekem is itt Felsőőr a hazám. Szerintem mindig itt volt és mindig itt is lesz, ahol a családom is lakik.

Nekem a hazám is itt Alsóőr, mert ez az otthonom, onnan származom, de éltem is Budapesten, és ott jártam az óvodába. És nem, nem tartom hazámnak, de ott is voltam már.

Az *állampolgárság* asszociációs mezeje esetében elsődlegesen a jogokat és kötelezettségeket kapcsolták e fogalomhoz. Néhányan úgy gondolják, hogy az állampolgárságnak gazdasági haszna van, illetve a térség határozza meg, hogy ki milyen állampolgárságú, mindazonáltal „szívében maradhat magyar”. Volt, aki szerint egyértelműen az állampolgárság határozza meg a nemzeti identitást:

Ha egy osztrák elmegy Magyarországra és ott dolgozik, ott él és felveszi a magyar állampolgárságot, akkor visszajön Ausztriába és akkor nekem az már nem osztrák. És hogyha a magyar átjön, átveszi az osztrák állampolgárságot, akkor az nem magyar. Mert egy rendes magyar, az nem veszi át. Én úgy látom. Mert ha magyarnak érzi, akkor magyar marad, ha itt akkor dolgozni akar, élni akar, akkor már nem magyar. Én úgy látom. Azért mondtam azt, hogy magyar állampolgár. Én, mert én mondtam, hogy nem vagyok magyar; rólam mondom, de én büszke vagyok arra, hogy tudok magyarul és burgenlandi magyar vagyok. De tudom, hogy nem vagyok magyar, mert ha átmegyek és mondom, hogy magyar vagyok, akkor nem, te nem vagy magyar, te burgenlandi vagy. De úgy van.

MAGYAR IDENTITÁS

A *magyar* kifejezés hallatán jellemzően arról kezdtek el beszélni, hogy ki tekinthető magyarnak. A résztvevők többsége szerint magyar az, aki beszéli a nyelvet, illetve szereti és ismeri a kultúrát. A tekintetben megoszlottak a vélemények, hogy a magyar identitás mennyiben kötött fizikailag Magyarországhoz: több olyan résztvevő is akadt, aki azt az álláspontot képviselte, hogy a magyar identitás legmeghatározóbb tényezője a magyarságérzet, a magyar kultúra, nyelv szeretete és ismerete, és kevésbé jelent markáns elemet a magyar identitásban az, hogy valaki Magyarországon él.

Szerintem ez, lehet, hogy valaki Magyarországon született és azt mondja, hogy én inkább máshol szeretnék élni, akkor az más helyre is költözhet, de ugyanúgy is lehet, hogy valaki máshol született, de Magyarországon szeretne élni, és ha tudja a nyelvet és szereti az országot meg az embereket szerintem abból is lehet magyar.

Nekem egy magyar az, aki szeret Magyarországot és szereti a magyar nyelvet, és a kultúrát.

Mindazonáltal volt néhány fiatal, aki szerint az a legfontosabb a magyar identitás kérdésénél, hogy magyarnak érezze magát az ember, nem az, hogy területileg hol él.

Én is úgy gondolom, aki magyarnak érzik az magyar, de én úgy látom, hogy magyar nekem egy magyar állampolgár. Igen én, nekem nem mondanám, hogy magyar vagyok. Szeretem a nyelvet, szeretem az országot, de én nekem nem mondanám, hogy magyar vagyok.

Nekem a legfontosabb szerintem az érzés, szerintem, hogyha magának érzi magyarnak, akkor magyar. És ez nem függ attól, hogy most Magyarországon él. Az érzés.

A beszélgetés későbbi részében rákérdeztünk arra, hogy *mi jellemzi azokat, akik magyarnak tartják magukat.* A magyar kultúra, nyelv ismeretén túlmenően konkrét magyar szokásokat, jellegzetességeket említettek, mint pl. locsolkodás, paprika, néptánc.

Arra a kérdésre, hogy *a magyarság hogyan maradhatna meg,* azt felelték, hogy a magyar nyelv, illetve kultúra továbbörökítése révén, amelyben az iskolának, illetve a szülőknek van kiemelt szerepük.

A mi generációnk, hogy most és az iskola is segít benne. Hogy a magyar nyelv ne pusztuljon ki.

Szülőknek is kell továbbadniuk a hagyományokat és a nyelvet is, mert ha nem ápolják, mert csak annyit is nem beszélnek magyarul a gyerekekkel, akkor nem tudnak annyit a magyar nyelv és az is fontos, hogy a szülők is ápolják a nyelvet.

Ez alátámasztja a szakirodalom azon megállapítását, miszerint a nemzeti identitás kialakulásában az egyes szocializációs szinterek kiemelt jelentőséggel bírnak: a gyermek először a család körében, majd később az iskolában, a kortársak körében találkozik a nemzeti identitásérzéssel (Csepeli 2002).

A magyarnak vs. osztráknak vallják magukat kérdésre adott válaszok kissé a „jó színben tünteti fel magát” effektust sugallták, amire a szituációs tényezőknél is kitértünk: burkolt, nem egyértelmű válaszokat adtak. Az egymásnak is ellentmondó válaszokból, illetve a kettős állampolgárság kérdéskörénél kristályosodott ki, hogy valójában a többség osztráknak tartja magát, bár elmondásuk szerint büszkék arra, hogy magyarok.

Inkább osztráknak érzem magam, mert huszonöt évig itt élek, meg itt születtem osztráknak. Egy kis magyar is van bennem, anyukám Magyarországon született és színjátszó egyesületbe gyűjtöm mag a tánccsoport, citeráztunk és hát a magyarságot éltük. Éltük a magyarságot, inkább osztráknak érzem magam.

Csupán néhány fókuszcsoporthívő akadt – ők beszélték szépirodalmi szinten a magyart –, aki egyértelműen magyarnak vallja magát. A beszélgetéseken részt vevő fiatalok jelentős részét szüleik inkább osztráknak nevelték, mint magyarnak, ők pedig kétnyelvűnek fogják nevelni gyermekeiket. Ez utóbbi esetében is érzékelhető volt a „a magyar színben tünteti fel magát” effektus, ugyanis ellentmondás tapasztalható: ők inkább osztráknak vallják magukat, de gyermekeiket magyarnak és osztráknak nevelik majd.

A *nyelvhasználat* tekintetében azt tapasztaltuk, hogy a fókuszcsoporthívő részt vevők gazdasági aspektusból – idegen nyelvként – közelítik meg a magyar nyelvet. Ez megnyilvánul abban is, hogy néhányan megemlítették: a magyar nyelv a munkavállalásnál előny

jelent, ugyanis több nyelv ismerete mindig hasznos.

Fiatal: Én inkább osztrák, mert a szüleim osztrákok. Az apukám csak beszélni tud magyarul, de inkább osztrák. De a nagyszüleim mindig próbáltak magyarul beszélni velem.

Moderátor: De ettől még magát nem vallja magyarnak. Tehát idegen nyelvként gondolja a magyart, tehát ugyanolyan tanult nyelvként, mint mondjuk, hogyha angolul megtanul?

Fiatal: Igen.

Az interjúalanyok a szüleikkel jellemzően magyarul beszélgetnek, illetve a barátaikkal is, abban az esetben, ha magyarok. Érdekes volt azonban, hogy amint véget ért a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetés, rögtön németül kezdtek el egymással társalogni, ami szintén a „magyar színben akarja feltüntetni magát” effektust erősíti. Elsődlegesen németül olvasnak, írnak, használják a közösségi oldalakat, néznek filmet, mindemellett néha magyarul, illetve angolul.

Egyetlen olyan helyiség van a térségben, ahova jellemzően magyarok járnak, az ún. Kultúraegyület.

Moderátor: És ott mindig csak magyarul beszélnek?

Fiatal: Általában.

Moderátor: Aha. Ez finom volt. Én arra lennék kíváncsi, amikor nem általában van, akkor miért beszélnek németül?

Fiatal: Mert gyorsan el kell mondani, és az az anyanyelvemen gyorsabb megy, mintha magyarul kifejezném a gondolatomat.

A fenti idézet megerősíti a korábban tett megállapítást, mely szerint a magyar jellemzően idegen nyelv számukra.

A *vegyes házassághoz* jellemzően semleges viszonyultak. Hátránynak két dolgot említettek. Egyrészt, hogy a „*gyermek nem tudja, hogy most igazán hova tartozik*”, ami részben ellentmond a korábban elhangzottaknak, amikor is azt állították, hogy vegyes házasságban nőttek fel, de osztráknak vallják magukat. Másrészt azt említette az egyik résztvevő, hogy praktikus okból hátrány, ugyanis nehéz eldönteni, melyik országban éljen a család:

Hát egyik legnagyobb hátrány biztosan az, hogy a családok más országból származnak és el kell dönteni, hogy hol él és mindig minden, hogy hányszor találkozunk évente és ez is nehéz szerintem. És hogy a kapcsolat fenn maradjon. És ez a legrossz ez szerintem a legnagyobb probléma.

TÖBBSÉGI TÁRSADALOMMAL, HELYI MAGYAROKKAL, ANYAORSZÁGGAL SZEMBENI ATTITŰD

A *többségi társadalomhoz fűződő viszony* mentén azt tapasztaltuk, hogy előfordulnak negatív viszonyulások a többségi társadalomhoz, annak ellenére, hogy majdnem minden résztvevő egyértelműen osztráknak vallja magát és anyanyelvi szinten beszél németül. Az alábbi interjúidézettel is arra utal, hogy vannak helyzetek, mikor szégyellik, hogy magyarok:

Fiatal: Én mellette a vendéglátásban dolgozok és nem, sokszor van magyar vendégem is és én nem mindig szoktam velük magyarul beszélni.

Moderátor: Miért?

Fiatal: Mert ha van egy érzésem, ha szimpi, ha van egy jó érzésem akkor beszélek vele magyarul, és ha valami negatív érzésem van akkor nem.

A résztvevők szerint a *helyi magyarokkal szemben* előítéletesség figyelhető meg Burgenlandban. A kérdés kezdetben nem merült fel, de miután az egyik interjúalany megemlítette, hogy a magyarokat nem mindig látják „szívesen”, a „megtörik a jég effektust” tapasztaltuk: elindult egy diskurzus az előítéletességről, amelynek során többféle álláspont is előkerült. Volt, aki szerint csak az idősek körében létezik előítéletesség, volt, aki úgy gondolja, ez mindig jelen van, s általában az idegenekkel szemben máshogy viselkednek az osztrákok.

Mert az idegentől félnek az emberek. Az idegen az mindig valami kellemetlen és sokszor az a baj, hogy nem is akarnak, hogy nem is akarják ezt, ezt az idegen embert megismerkedni, mert már tudnak mindent(...)Mert hozzá jön a félelem akkor és ott van egy magyar család, nem tom apukája most itt van, itt dolgozik elvette a férjemtől az ő munkahelyét és azért rossz ember. Nem is akarom megismerkedni.

Akadtt olyan hozzászóló is, aki szerint az osztrákok idegenekkel szembeni előítéletessége differenciált, a nemzetiségétől is függ, vagyis pl. egy afrikaira inkább idegenként tekintenek, mint egy magyarra.

Itt például Burgenlandban szokatlanabb, hogy most egy burgenlandi lány most összeházasodik egy afrikai férfivel, mint hogy most egy burgenlandi lány összeházasodik egy magyarral.

Néhány esetben ellentmondást is tapasztaltunk, pl. az elején még arról beszéltek, hogy a burgenlandi magyarok büszkéek magyarságukra, majd a vége felé, kiderült, hogy bizonyos helyzetekben találkoznak olyan magyarral, aki nem akar magyarul beszélni, mert szégyelli, hogy magyar.

Néha azt is veszem észre, hogy ez a magyar, akivel nem beszélek magyarul, nem is akar, minthogyha szégyellne magát arra, hogy most észreveszem, hogy ő most magyar.

Az *anyaországi magyarokhoz fűződő viszony* meglehetősen elítélő ebben a térségben, ugyanis az osztrákok azt gondolják, hogy a magyarok elveszik a lehetőséget előlük.

A kollegáim legnagyobb része magyar és itt is van ez a negatív, hogy átjönnek a magyarok és elveszik a mi munkahelyünket. A rossz magyar.

A résztvevők körében nem tapasztaltunk elítélő attitűdöt az anyaországi magyarokkal szemben, azonban egyértelműen azt állították, hogy nem költöznének Magyarországra, tekintettel arra, hogy Ausztriában magasabb az életszínvonal, jobbak az életkörülmények. Azaz a Magyarország felé irányuló *migráció* egyáltalán nem vonzó a beszélgetéseken résztvevők számára, azonban az EU más tagállamaiba, ahol magasabb az életszínvonal, elköltöznének.

Összességében a fókuszcsoportos beszélgetések alapján megállapítható, hogy Burgenland térségben a magyar nemzeti identitás válságban van: a résztvevők többsége osztráknak tartja magát, jellemzően idegen nyelvként beszéli a magyar nyelvet. Mindazonáltal fontosnak tartják, hogy a magyar identitás ne haljon ki a térségben, az erről való gondosko-

dás, úgy vélik, elsődlegesen a család és az iskola feladata. Ebben a térségben tehát spontán nemzeti identitásról² egyáltalán nem beszélhetünk, de a beszélgetéseken részt vevők szerint vannak szerény törekvések arra, hogy a tudatos nemzeti identitás³ megmaradjon.

IRODALOM

- Csepeli György (1992): *Nemzet által homályosan*. Századvég Kiadó, Budapest.
Csepeli György (2002): *A nagyvilágon e kívül... Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon 1970–2002*. Józsefvég Műhely, Budapest.

² Természetes vagy spontán nemzeti identitásnak nevezzük a nemzeti ideológia működésének azt a következményét, hogy az ideológia által fölkinált tudáskészlet egyes elemeinek segítségével az emberek mindennapjaikban önmagukat a nemzeti kategória hatálya alá tartozónak tartják, a nemzeti kategória által jelölt csoportot identitástudatuk tartozékaiként sajátos módon megkülönböztetik, a nemzeti név által teremtett szimbolikus univerzum jelentéseit osztják (haza, nemzeti szimbólumok), valamint ismerik, azokat a forgatókönyveket, melyek segítségével a nemzeti összetartozás alkalmával megrendezett rítusokban résztvevőként viselkedhetnek” (Csepeli 1992, 113.).

³ Tudatos nemzeti identitásról akkor beszélünk, amikor az egyén tudáskészlettel bír nemzetének hagyományairól, rítusairól, történelméről, és saját maga dönti el, mit hogyan ítél meg. (Csepeli, 1992).